

Maailmanhistorian parhaat äidit

■ HEIKKI HIILAMO

Anna Rotkirch: *Yhdessä – lapsen kasvatus ei ole yksilölaji*. WSOY 2014.

BBC:n tositapahtumiin perustuvassa ”Hakekaa kättilö!” -sarjassa keski-ikäinen brittipariskunta saa ensimmäisen yhteisen lapsen. Vauvan ihonväri on kuitenkin musta. Ensimmäisestä mies tietää, ettei lapsi ole hänen, mutta liikuttavalla tavalla ottaa pojan omakseen. Teko hätkähdyttää yhtä lailla 1950-luvun Itä-Lontoon asukkaita kuin nykykatsojia.

Biologinen vanhemmuus on tärkeä kysymys evoluutiopsykologisessa perhetutkimuksessa. Sen mukaan esimerkiksi isovanhemat antavat enemmän apua tyttäriensä kuin poikiensa lapsille, koska voivat olla varmoja siitä, että tytären lapset ovat hänen omiaan ja kantavat isovanhempien geenejä. Miehet osallistuvat vähemmän lapsen hoitoon, koska eivät voi olla täysin vakuuttuneita biologisesta isyydestään. Kyse on tiedostamattomasta käyttäytymisestä.

Tutkimusprofessori Anna Rotkirchin kirja *Yhdessä – lapsen kasvatus ei ole yksilölaji* käsittelee perhettä ja ihmissuhteita evoluutiopsykologian näkökulmasta. Evoluutiopsykologian perusajatus on yksinkertainen: tunteet ohjaavat ihmisten välisiä suhteita, tunteita ohjaa evoluutio. Toisin sanoen tunteisiimme ja sen myötä ihmissuhteisiimme vaikuttaa se, mikä aikaisempina vuosituhausina on edistänyt lisääntymistä.

Rotkirch kirjoittaa paljon biologisesta vanhemmuudesta. Termi on Rotkirchin mukaan kuitenkin virheellinen, sillä esimerkiksi adoptioäidissä käynnistyy hormonaalisia eli biologisia prosesseja. Selkeämpää olisikin puhua geneettisestä ja epägeneettisestä vanhemmuudesta.

Evoluutiopsykologian näkökulmasta perhe on tapa järjestää lajin lisääntyminen. Äiti on silloin tietysti yksikönsä. Luonnonvalinta on karsinut pois kaiken sellaisen käyttäytymisen, joka uhkaa äidin kykyä pitää pieni lapsi elossa. Nykyiset äidit ovatkin maailmanhistorian ”parhaita äitejä”, koska ”huonojen äitien” lapset ovat kuolleet eikä heillä ole jälkeläisiä. Eri asia on se, lohduttaako tämä tieto sitä nykyäitiä, joka haluaisi lähteä lenkille, kun kolmivuotias lapsi makaa lattialla itkien ja potkien.

Luonnoton omistautuja-äiti

Perhe on yksi suosituimpia suomalaisia tutkimusaiheita. Evoluutionäkökulma ei ole kuitenkaan ollut nimeksikään esillä. Tämä on suuri puute, sillä evoluutiopsykologian lupaus on suuri: se pyrkii löytämään yleispäteviä lainalaisuuksia, joihin on suhtauduttava vakavasti kaikissa kulttuureissa. Rotkirchin *Yhdessä* perustuu paitsi alan tuoreimpiin tutkimuslöytöihin myös hänen oman tutkimusryhmänsä uraauurtaviin tuloksiin ylisukupolvisen hoivan alalla.

Kirjan nimeen kiteytyy sen ydinsanoma. Ihmislaji ei olisi voinut kehittyä, jos äiti olisi yksin vastannut lapsen kasvatuksesta. Yhteisöllinen kasvatus on ihmiskunnan viisastenkivi.

Perustelu on yksinkertainen. Ihmisellä on paljon pidempi lap-

suus ja siksi vaativampi kasvatus-
tehtävä kuin millään toisella eläin-
lajilla. Jälkeläisemme tarvitsivat
peräti 13 miljoonaa kaloria en-
nen kuin he kykenivät itse huoleh-
timaan ravintonsa hankkimisesta.
Vaikka lapsi pysyi pitkään avutto-
mana, äiti saattoi hankkia seura-
van lapsen, koska hän sai muilta
apua lapsenhoitoon. Jos äiti oli-
si omistautunut täydellisesti nu-
orin lapsensa hoitoon, seura-
vaa lasta ei olisi syntynyt riittävän
nopeasti – ja *homo sapiens* tunnet-
tisiin nyt vain fossiileista.

Rotkirchin mukaan ”äitejä ei
ole tehty olemaan pitkään yksin
vastuussa lapsistaan” ja ”yksin ole-
va äiti on suorastaan luonnon
asia”. Evoluution näkökulmasta ei
olekaan ihme, jos yksin jäänyt pie-
nen lapsen äiti tuntee itsensä eristy-
neeksi ja rasittuneeksi, koska kaut-
ta aikojen äitien ympärillä on ollut
muita aikuisia ja lapsia. Monilla äi-
deillä on tukenaan puoliso, isovan-
hemmat, ystäviä, puisto- ja päivä-
hoitojärjestelyitä, mutta silti liian
useat äidit ovat vauvoineen kaksin
ja voivat huonosti.

Evoluutioon kuuluu myös se,
että lapset ovat luonnostaan itsek-
kääntä. Lapset on ohjelmoitu vaati-
maan aina vähän liikaa. Jos lapsi saa
enemmän ravintoa, huomiota tai
hoivaa, se ei ainakaan haittaa. Tä-
mä voi kuitenkin olla haitaksi van-
hemmille tai sisaruksille. Vanhem-
pien on opittava asettamaan rajoja.

Isyys tulee muotiin

Äitiys on siis biologista, kun taas
isyys muodostuu parisuhteessa ja
lasten äidin kautta. Rotkirch poh-
diskelee, miksi äiti halusi tyytyä
yhteen mieheen, vaikka useampi
kumppani olisi ehkä ollut edulli-
sempi jälkeläisille. Voisi myös olet-

taa, että moniavioisuus olisi vaati-
vaa, koska siinä on tultava toimeen
monien partnereiden kanssa. Eri
lajien välinen vertailututkimus
kuitenkin osoitti, että yksiavioi-
suus verrattuna moniavioisuuteen
on yhteydessä suurempaan aivojen
kokoon. On vaativampaa pysyä pit-
kään yhdessä yhden ja saman puo-
lison kanssa. Monogamia vaatii
suunnitelmallisuutta, johdonmu-
kaisuutta, toisen ymmärtämistä se-
kä tiimityötaitoja.

Nuo taidot ovat varmaankin
korostuneet Pohjoismaiden anka-
rissa olosuhteissa. Rotkirchin mu-
kaan tärkein piirre oman kullan va-
linnassa on ollut se, että selvittäisiin
yhdessä talven yli. Naisia ei arvot-
tettu vain hedelmällisyyden vuoksi,
vaan myös sen mukaan, miten
he kykenivät hankkimaan elan-
toa. Pohjoismaiden ykköstitä su-
kupuolten välisestä tasa-arvosta
ei välttämättä olekaan alun perin
seurausta hyvinvointivaltiosta,
vaan siitä miten esi-isämme ja äi-
timme ovat rinta rinnan sinnitel-
leet talven yli ja yrittäneet yhdes-
sä pitää lapsensa hengissä.

Rotkirchin mukaan vain pie-
nellä osalla nisäkkäitä on jälkeläi-
sen hoivaamiseen osallistuvia isä.
Ihmisisä miesten hoivaavat piir-
teet liittyvät kilpailuun naisista. Jos
naisia on vähän ja miehiä paljon,
isien hoivaavat piirteet korostuvat.
Kilpailussa naisista miehetkin mu-
kautuvat, sillä jatkuva seksuaalinen
torjunta verottaa miesten itsetun-
toa ja terveyttä.

Tulevaisuudessa isien merkitys-
tä korostaa kuitenkin se, että muilta
sukulaisilta tuleva tuki on vähene-
mässä. Lukuisat tutkimukset kerto-
vat siitä, että isän läsnäolo perhees-
sä edistää lapsen kognitiivista kehi-
tystä, psykologista sopeutumista ja

sosiaalisia taitoja, vähentää aggres-
siota, riippuvuutta ja erilaisia käyt-
täytymisoreita. Joissain tutkimuk-
sissa on osoitettu, että lesboäidit
pärjäävät paremmin vanhempina
kuin heterovanhemmat, mikä voi-
si kertoa siitä, ettei isän merkitys ole
kiinni siitä, onko hän mies vaan et-
tä geneettisen äidin rinnalla on toi-
nen lasta rakastava aikuinen.

Perheen tabut

Liian usein suomalaiset huipputut-
kijat keskittyvät yksinomaan kan-
sainväliseen uraansa, eivätkä jul-
kaise tuloksiaan suomeksi – tai ai-
nakaan yleistajuisessa muodossa.
Rotkirch tekee poikkeuksen. *Yh-
dessä* on mainio johdatus evoluu-
tiopsykologiseen perhetutkimuk-
seen. Se puhuttelee kaikkia per-
heestä kiinnostuneita – erityises-
ti pienten lasten vanhempia – ja
haastaa pohtimaan myös tabuja,
sisarusten menestyseroja ja välejä,
ystävien ja sukulaisten rooleja se-
kä kumppanivalinnan perusteita.

Hyvän tietokirjan tavoin *Yhdes-
sä* pakottaa myös väittämään vas-
taan. Rotkirchin mukaan sisarusten
kesken isosiskon ja pikkukaveljen välit
ovat lämpimimmät, kun taas kaksi
veljestä riitelee eniten. Paras puoliso
on sellainen, joka on riittävän hou-
kutteleva, muttei kuitenkaan liian
haluttava, jottei hän karkaa muual-
le. Rotkirch väittää myös, että ”sisa-
ruskonfliktien taustalla piilee se ikä-
vä tosiasia, että sisaruksista on tosi-
asiallisesti usein haittaa”.

Monia sosiaalitieteitä vaivaa pu-
la teorioista. Empiriaa on ympäril-
lämme vaikka millä mitalla, mutta
sitä ei osata vielä jäsentää. Evoluu-
tiopsykologiassa tilanne on päin-
vastainen. Evoluutio suorastaan
tyrkyttää vastauksia erilaisiin arki-
havaintoihin. Hypoteeseja on kui-

tenkin erittäin vaikea testata, koska satoja ja tuhansia vuosia taaksepäin ulottuvia aineistoja ei juuri ole. Siksi evoluutiotiede muuttuu helposti ideologiaksi, kuten eugeniikan ja vulgaareimman taloustieteen esimerkit kertovat.

Rotkirch väittää tyylikkäästi selvimmät karikat esittämällä selkeitä tutkimustuloksia ja riittäviä varauksia.

Lukija jää silti pohtimaan, miten vähän tiedämme siitä, millaisissa olosuhteissa ihmislaji on kehittynyt. Selviytyminen on aina sidoksissa kulloiseenkin ympäristöön, joka on vaihdellut ajallisesti ja maantieteellisesti. Päiväntasaajan viidakoissa ja pohjoisen metsissä on tarvittu erilaisia ominaisuuksia. Ehkä tärkein evoluutiopsykologian opetus onkin se, että ihminen on joustava ja mukautuva olento. Geneettinen ja biologinen vanhemmuus on tärkeää, mutta myös toisenlaiset vanhemmat voivat pärjätä mainiosti.

Kirjoittaja on Helsingin yliopiston sosiaalipolitiikan professori.